

СРЕДИШНО УДРУЖЕЊЕ
ЈУГОСЛОВЕНСКИХ СТУДЕНАТА У ФРАНЦУСКОЈ
118, rue d'Assas, Paris (VI)

Наш Програм Рада

**Предлог за проучавање, упућен свима
југословенским студентима у изгнанству**

Париз
Imprimeria „Union“, 46, Boulevard Saint-Jacques
1918.

НАШ ПРОГРАМ РАДА

ПРЕ ПРОГРАМА

Ове јесени се навршује трећа година одкад је кончано затворен ланац ропства око свих области у којима станују Хрвати, Срби и Словенци. Никад у историји један народ није више препатио, истрошио и изгубио за тако кратко време. Богатства више плодних покрајина, здравље и животи неколико поколења, тековине народног развијања од више стотина година, – све је то изложено свима насиљима. Доведена је у опасност сама *будућност једног народа, једне радиности и једне образованости.*

Југословенска студентска омладина дели судбину целог народа чији је она најмлађи изданак. Она је растурена на разним странама. Једни се налазе на фронту, у нашој или непријатељској војсци; други пропадају по заробљеничким логорима; а један део се налази слободан, на студијама у разним земљама, у главном у Француској.

Југословенска омладина је верна улози коју је од увек имала у историји нашег развијања и прихватиће са највећим одушевљењем све тешке задатке будућности. Она ће радити за добро свога народа са жаром старих нараштаја, али са новим начинима који одговарају савременом животу.

Сви они, ма где се налазили и ма како живели, прелазе у памети све облике нашег прошлог живота, дају себи рачуна о тешкоћама садашњице и покушавају да замисле нашу домовину преображену и на путу напретка. Ако су њихови снови и њихове мисли истоветни, њихова средства су различита и њихове моћи неједнаке. Зато *најтежи задаци* чекају оне који су у *најбољим приликама* да се спреме за посао обнављања и поправљања. – Ево како се да обележити њихов посао у изгнанству: прво, *схватити у целини цело наше будуће државно уређење*; друго, *поставити сва питања будућег народног живота*; треће, *истаћи извесна начела по којима би се питања могла решити.*

Наш будући *државни живот* биће сложенији него икад до сада. Срби, Хрвати и Словенци из више разних покрајина, које раздвајају многе разлике и много тежње, треба да се уједине у једно државно тело. Тај посао ће бити велики и тежак и тражиће много воље и дубоко познавање стварних чињеница код оних који га буду руководили. Несумњиво је, да ће наше поколење узети знатног учешћа у том историском чину. Због тога је наша дужност да га разумемо у целој његовој сложености.

„Све треба почети из почетка.“ Такав глас нам долази из крајева које држи непријатељ. *Сва питања* треба решавати из почетка: наши унутрашњи односи, наше државно уређење, веза са осталим народима, наш привредни и друштвени живот, наше културне прилике, – све су то простране области које садрже безброј важних и тешких питања. Без намере да се она одмах реше треба их сва истаћи јасно и одређено и позвати све младе људе да их проучавају.

Има *ивесних начела* која су нам заједничка, – њих ваља истаћи и тако објавити нашу сагласност. Има других начела која треба да нам буду заједничка, јер представљају опште добро свих великих демократија. Ова последња начела као и она у којима се не слажемо треба изнети на дневни ред, проучавати их и тако изградити лична гледишта појединца.

Није ни могућно ни корисно да сви млади људи мисле подједнако о свима тим питањима и да се слажу у начелима да се она реше. Али је данас нужно наћи један *идејни основ*, једну област солидарности и слоге, једно начело заједничког рада. Тај основ сарадње свих младих снага може бити овај: *опште благостање нашег народа, напредак и величина наше земље*. После превеликих губитака и страшних несрећа, рад на подизању и поправљању целокупног народног живота биће неизмерно велики. Зато је потребно да сви напори теже у главном истом циљу, да се постигне *јединство воље*, ако не јединство мисли. *Познавање стварних потреба наше земље, узајамно потпомагање и договорна подела рада* омогућиће да се млади људи спреме за велике задатке који их очекују у домовини.

Овај спис има за циљ: да истакне најважнија питања нашег будућег живота, да позове све наше младе другове да изаберу област својих напора и да изазове организован рад на изучавању свих питања.

I. Народно Уједињење и спољни односи.

**Уједињење Срба, Хрвата и
Словенаца.**

**Међународни мир.
Друштво народа.**

Југословенски народ, састављен од Срба, Хрвата и Словенаца, јесте један, по пореклу, истоветним особинама и језику, и по једнаким тежњама његова три дела.

Србија и Црна Гора не могу се развијати као самосталне државе ако остану у старој зависности од великих сила, на првом месту од Аустро-Угарске, и одвојене од осталих делова југословенског народа. Њихово уједињење са Србима, Хрватима и Словенцима који се налазе под туђинском владавином за њих је први услов опстанка и развитка.

Исто тако, *Срби, Хрвати и Словенци* у Босни, Херцеговини, Далмацији, Словеначкој, Хрватској, Славонији, Бачкој, Банату, Срему и Македонији не могу живети животом слободног и напредног народа без уједињења са својом браћом из Србије и Црне Горе. Ма који део нашег народа, одвојен у засебну државу, био осуђен на зависност и пропаст.

Тежњу за *ослобођењем и уједињењем* изјавили су безбројно пута и жртвама осведочили сви делови југословенског народа, као они под непријатељем, тако и они који су слободни у туђини. Њихова *нова држава, независна и демократска*, обухватиће све области које југословенски народ насељава у несумњивој већини. Области у којима његова бројна надмоћност није утврђена или тежња за уједињењем није довољно изражена, одлучиће о својој судбини саме, слободним народним гласањем. Југословени не желе да обухвате делове других народа, али ће свима националним мањинама којих буде у њиховој држави осигурати све грађанске слободе и пружити им могућност да очувају своју националност помоћу школа и других установа.

Ослобођење и уједињење југословенског народа јесте један од захтева *међународне правде*, коју треба да оствари савремена демократија. Она ће дати

свим народима услове за потпуно слободан развитак на свима пољима њиховог живота. Њена победа значиће ослобођење и уједињење Југословена; за наш народ неће бити праве слободе све док начела слободе и правде не однесу победу над начелима силе. Наша ствар је дакле везана за судбину Светске Демократије.

Али не треба мислити да је са стварањем једне државе завршено сложено дело уједињења. Потребно је већ сад, а нарочито после ослобођења, зближити наш народ из свих покрајина за један *заједнички живот на свима пољима*. Сви напори треба да буду управљени што бржем и потпунијем стапању три дела једног истог народа. Сав државни живот, од основних установа до најситнијих уредби, треба да тежи тој сврси. Школа и сва удружења за телесно, умно и уметничко образовање развијаће дух јединства и узајамне сарадње. Томе унутрашњем јединству требаће жртвовати извесне ситне разлике које су постале дугим одвојеним животом. Дух слоге мора да дође на место себичних тежњи и обласних прохтева за превлашћу.

За наш народ почиње *ново доба*. Улазећи у нови живот треба схватити његов мисао. У историји једнога народа, свако доба има свој дух, свој знак, своју мисао, која предводи све тежње. Свако време, ма колико велико било, може да стане у једну реч: Ако је *Уједињење* реч која изражава данашње време, *Јединство* ће изражавати време после повратка у нову земљу.

За *све народе* настаје нови живот. Место поверења, мржње и ратова доћи ће поверење, братство и мир. Будући односи између држава измениће се из основа. За увек је свршено са старим начинима вођења спољне политике. Све више осваја свет мисао да уговори треба да буду јавни и одобрени од народних представника и од самог народа.

Југословенски народ је позван да се одушевљава и бори за слободу свих народа и *међународни мир*, и п својој историји, која је само велика борба за слободу, и по својим народним тежњама, које су оличење правде. Наша политика будућности није у оцепљивању од осталих народа, него у *зближавању* са свима онима који би могли бити наши сарадници. Ново поколење има да разуме ту велику мисао: заборавити оне сукобе из наше историје, који су били више неизбежни него нужни и старати се да се они не понове у будућности. После старих мржња треба да дође правилно схваћена заједничка корист.

Не претичући догађаје и без намере да одговоримо на најтежа питања будућности, ми сматрамо да је нужно *истаћи све тежње и скренути пажњу на све могућности*. Ваља озбиљно проучавати још одмах балканске и међународне прилике, живот, потребе и захтеве свих народа, нарочито у вези са нашом судбином.

У погледу на *балканске државе*, наш народ ће несумњиво бити упућен на споразум с њима, у привредном и политичком животу. *Привредни споразум*, где би дошло стварање царинских уговора, погодне железничке мреже, балканских пристаништа као и заједничког новца. Привредни споразум служио би омогућавању слободног привредног развитка и богаћења балканских народа. *Политички споразум*, где долази осигурање балканског мира, савез за одбрану ма са које стране долазио напад, сагласан међународни балкански рад. Очигледно је да би такав балкански споразум био најсигурније јемство за будући европски мир.

Ми ћемо бити упућени да што ближе приђемо свима словенским државама, старим и новим. Треба проучавати Словенске језике, историју и уметност и радити са осталим Словенима на стварању и развијању словенске образованости.

У погледу осталих држава, ваља нам ићи раме уз раме са напредним народима и бити с њима чувар међународног мира. Људи ће се све више зближавати у једну све ширу заједницу, јер им је свима потребан мир. Једина залога будућег мира и општег човечанског напретка лежи у споразуму самих народа. И Југословени ће поћи истим путем братимљења и међународне слоге и ступити као достајан члан у *Друштво Слободних Народа*.

Нова поколења треба да забораве старе размирице и да пруже руку младим снагама свију суседних народа. Међу нашим младим школованим људима треба да се истакне изванредан број познавалаца међународних питања, поглавито балканских; осталима је дужност да што боље познају живот и тежње других народа и да раде на њиховом зближењу с нама.

II Државно уређење

Остварење унутрашњег јединства.

Истинска демократија.

Добра и брза администрација.

Одмах по свршетку овога рата који исцрпљује Југословене већ више година, нужно је остварити у нашој земљи потпун *унутрашњи мир* и омогућити правилан *административан живот*.

Требало би ради тога одпочети још данас изучавање *свих питања*, како оних која су постојала пре рата и које је донео рат тако и оних која ће бити истакнута *уједињењем нашег троименог народа у једну једину државу*. Немогућно је вратити се у старе оквире, ни на којој области, јер би то значило поцепаност, неред и храмање у свима јавним пословима и на свима пољима народнога живота. Али је с друге стране опасно изводити неразумне преврате у свима установама и онемогућити *брзо подизање народне делатности*.

Зато ваља почети што пре велики *посао преображавања* и поправљања руководећи се у свему двама начелима. Прво, добро и тачно упознати стварне услове у свима нашим покрајинама и њихове потребе; друго, видети код других народа све што је добро и узети од њих оно што је за нас згодно и корисно. Свака област наше земље треба да буде предмет изучавања једне или више умних снага. Европу и свет ваља познавати до појединости, на свима пољима њихове државне делатности.

Ми се нећемо опредељивати у избору будућих установа и начину да се оне уведу код нас, пре него што их будемо дубоко и свестрано изучилиу вези са свима осталим питањима. За први мах треба оставити на страну своја лична убеђења и свој крајњи идеал и тражити један *основ за рад са свима младим људима*, који имају добру вољу да се заложу за добро свога народа. Омладинци се најлакше цепају на питањима политичког уређења. Да би *избегли ту поделу*, опасну и штетну

за прво време нашег обнављања, ми данас само истичемо многа питања остављајући их без решења.

Први и највећи посао који има да се изведе у нашој будућој држави јесте доношење *Устава* за целу земљу, на новим основама. Југославија ће добити своје уставно уређење од Велике Уставотворне Скупштине изабране општим, једнаким, тајним и непосредним гласањем свих пунолетних грађана. Ваља проучавати питање о пунолетности, о начину бирања и о листи. За припремање уставних начела у јавности, у листовима, у часописима, на зборовима требало би обезбедити највећу слободу јавног мишљења, удруживања, збора и штампе. Тако изабрана и састављена од представника целог југословенског народа Уставотворна Скупштина ће пуноправно решити сва основна питања нашег политичког живота. Она би се могла још данас проучавати у њиховом теориском стању и у њиховој примени код других народа.

Ево неколико најважнијих питања:

Облик владавине и државне организације; однос владе и народног представништва; изборно право и начин гласања; права и слободе грађана оба пола, питање о референдуму; односи цркве и државе и многа друга општа начела, општинске и окружне *самоуправе, војног уређења, наставе, судства* и тако даље.

У решењу свих ових питања као и многих других, идеје водиле треба да буду: *јединство нашег троименог народа, – слободан развитак свих области и свих појединаца, – широка демократија, заштита економски слабих.*

Са донешењем Устава биће свршен само један део уређивања нове државе. Дух Устава и његове основне мисли треба проширити у појединим законима и уредбама и тако их спроводити у раду целог државног организма.

Наш *државни живот* ће, по уједињењу свих Југословена, бити *сложенији но икад*. Дуготрајан одвојен историски живот и разне врсте владавине створили су код сваког дела нашег народа многе *посебне навике* у односу према властима и суграђанима. Ако би се оне задржале у целини, та разноврсност би ометала наше унутрашње јединство и слободан ток јавних послова. С друге стране било би врло опасно лишити највећи део наших покрајина установа са којима су се оне сродиле и одједном им наметнути једнообразно уређење. То је можда *најтеже питање* које се има решити у будућој југословенској држави. Зато би ваљало *проучавати* га још одмах свестрано и озбиљно.

Јавне установе, као *окрузи, срезови и општине*, јесу важни органи државног живота. Од њиховог уређења и рада зависи ток јавних послова, као и појам који ће народне масе имати о држави и о општем добру. Зато те установе захтевају пажњу и потпору свих, а нарочито школованих грађана. У разним земљама та тела имају већу или мању *самоуправу* и предузимају многе јавне радове, искоришћавају природна богатства и лепоте, чувају и развијају народно здравље и т. д. Ваљало би проучити питање о њиховој самоуправи и о корисности њихових предузећа, онако како се оно јавља у теорији и у примени.

Занимљива су и ова питања: о великим општинама и о окрузима без срезова, у вези са теоријом обласних самоуправа (*régionalisme*); о проширењу општинског судства и о среским судовима; о вођењу финансија у самоуправним телима; о различитим начинима сарадње власти и народа.

Порези су главно средство за опстанак и живот државе. Од избора порезаних предмета и производа и од начина наплате зависи у великој мери напредак народне привреде и расподела општег благостања. Од највеће је важности да Југославија добије добар порески систем, израђен према најновијим начелима финансиске науке и према потребама нашег народног развијања. Зато треба марљиво проучити ова питања: о порезивању, о начинима наплате, о катастру, о сразмери посредних и непосредних пореза, о оптерећивању великих наслеђа, и све појединости о монополима, таксама и царинама. Тај посао проучавања треба извести договорно и с планом.

Са остварењем Друштва Народа, *војска* постаје непотребна. Али је у сваком случају корисно забавити се испитивањем разних војних уређења, нарочито оних, која ће одговарати будућим облицима међународних односа. По свој прилици, војска ће се сматрати као жива установа која омогућава *лепо телесно и морално развијање* свих синова земље и обезбеђује *државну независност и целину*.

Од уређења *полиције и правде* и од људи који их осигуравају зависи *унутрашњи мир* земље и лична и имовна *безбедност* грађана. Данас се у политичкој науци озбиљно изучава питање о полицији: и ми треба њиме да се забавимо. Савремена је тежња да се судија што више приближи народу и да се сваком грађанину омогући да без тешкоћа дође до правде. Зато треба проучавати установу бесплатних судова, пороте у свим облицима, судове добрих људи. Затим ће бити потребно да се грађански и кривични законик наше будуће државе изради у складу са потребама и обичајима свих делова југословенског народа. Исто тако је важно питање о смртној казни и о изборности судија.

Просвета је најплеменитија јавна установа. Она пружа најширим слојевима сва блага образованости и диже општи ступањ целог народа у моралном и духовном погледу. Треба што пре смањити број неписмених, олакшавајући издржавање сиромашне деце и уводећи нове начине наставе. Ваља се забавити питањима: о школским кујнама и апотекама, о вечерњим и празничним школама у селима и варошима, о обучавању инвалида и слепих, о ручном раду за мушку и женску децу и о начинима да се деца упознају са благима своје домовине и других напредних земаља. Искуство нам је открило све недостатке наших *средњих школа*. Њих ваља преуредити према начелима савремене науке о васпитању. Ваља изучити уређење виших школа и универзитета у страним земљама, и припремати могућности да се свршеним ђацима учитељских школа допусте више студије, и да се способним младићима омогући школовање и живот у нашим великим варошима.

Државно тело живи помоћу органа који га хране и удова који га крећу. *Чиновници* су важан део тих снага, и њихов положај је од највећег значаја. Ми о томе водимо рачуна у толико пре што ћемо сами у већини бити чиновници. „Чиновничко питање“ постоји скоро у свима земљама. Код нас је ствар отежана разним туђинским владавинама и разликама које постоје између наших покрајина. Одмах треба предузети изучавање тога питања у свима његовим појединостима, с обзиром на наше прилике: однос чиновника и осталих грађана, избор чинов. од изборних тела, жалбе против злоупотреба, самовоље и немара, лична и новчана одговорност, чиновници као стручњаци, итд.

У решавању свих питања државног уређења и у преображавању јавних установа треба ће се руководити начелом сарадње свих грађана, стварања народног богатства и културног развијања земље.

III. Привредни и Друштвени живот

**Увећање народног богатства.
Сачување и уздизање расе.
Бољи живот за све народне слојеве.**

Скоро сва наша *народна богатства* су уништена. Већ више година нашу земљу пустоши занемареност, исцрпљивање и насиље: индустриска и трговачка предузећа су стала; средства за производњу и пренос су пропала, опљачкана или сатрвена. Наш произвођач, наш радник, наш трговац, – цео наш народ је убијен у својој привреди.

Нема међутим напредног живота ни на ком пољу, без *богатства*, и без средстава за њихово оживљавање и стварање, као ни без слободних и здравих људи.

Због тога је први посао нашег поколења да у нашој домовини *оживи све старе и покрене нове вредности*.

Земља, основ нашег народног живота и главни чинилац нашег народног богатства, привући ће најбоље напоре. Биће потребно помоћи сељаку, да се подигне и пружити му што пре нужна средства за производњу. Од велике је важности, да се наше *сточарство* обнови и унапреди. Велику пажњу, исто тако, заслужују наше *шуме*. За искоришћавање и увећавање свих народних богатстава ваља се послужити најновијим средствима која пружа савремена наука. Од *штедње снага у пољопривреди* зависи брзо обнављање целокупног народног живота. Због тога треба развијати земљорадњу према *начелима савремене агрономије*. То никако не значи жртвовање *ситне сопствености*, која је нарочито код нас основ стабилног друштвеног живота. Развијање велике модерне пољопривреде и очување ситне сопствености не искључују једно друго. Оба та циља даду се постићи стварањем и ширењем *удружења*, за кредит и набавке, за производњу и за продају у земљи и ван земље. Наше *Земљорадничке Задруге* су у томе правцу добар основ, на коме треба остварити начело *друштвене сарадње*.

Путање земље није решено у многим покрајинама Југославије. Треба га озбиљно проучавати и решити га враћањем земље онима који је обрађују. Ваља се тако исто забавити и манастирским и црквеним имањима свих вера, на целој области Југославије. *Земљораднички кредит* је врло важно средство привредног развитка и треба му посветити озбиљну пажњу. Исто тако треба изучавати *пољопривредне законике* на страни у вези са нашим приликама. Од велике је важности питање о *оптерећивању* порезима земље и пољских имања, као и *систем наслеђивања*.

Путеви и железнице су од велике важности као крвни судови привредног и културног живота. Груписање југословенских области захтеваће *нов распоред* путева и железничке мреже с обзиром на нова трговачка и културна средишта,

којима ће се у будуће кретати сви производи народне делатности. Питање о *стварању капитала и предузимању* тих великих јавних радова треба још одмах проучавати по примерима великих модерних држава.

Наша *индустрија* треба да употребљује и прерађује најпре производе наше земљорадње. Исто тако од велике је важности да велика индустрија и рударство не буду у рукама и на корист туђинаца, било појединаца било држава. *Штедионице и кредитни заводи* могу се сматрати као стубови народне привреде. Треба озбиљно и свестрано проучавати питање о месним и новчаним заводима у вези са стварањем великих финансиских друштава и одредити предмет и границе њиховог утицаја.

Наша трговина има да увећа народно богатство и благостање и да као спона између југословенских области допринесе нашем унутрашњем јединству. *Независност* произвођача зависи у многome од тога, ко ће водити велику извозну трговину, моћни појединци или кооперативе. Ваља упознати у појединостима трговачке прилике разних земаља које ће имати пословне везе са нашом земљом. За правилан привредни развитак потребно је да наша трговина буде слободна у сваком погледу.

За све врсте радиности биће потребни *велики капитал*. Исход рата и доцнија проучавања показале начин да се до њих дође и да се они расподеле на разне гране народне привреде. За сада је једно сигурно: *удружење малих капитала за велика предузећа*, то је опробано средство. Ради тога ваља још сада упознати све облике кооператива и удеоначких друштава, и тражити начине да се наше Земљорадничке Задруге прилагоде новим потребама народног живота.

Једна од највећих тешкоћа јесте да се земља, разне установе као и појединци ослободе што згодније и што пре *дугова* који их притискују. Наши јавни и лични *зајмови* су једна од најглавнијих брига будућности и представљају велико поље проучавања и рада. Начело које ће у будуће руководити целокупну привредну делатност јесте: *богатити земљу, а не задуживати је*.

Није довољно само створити богатства. Треба мислити и о нашој *раси*, и *сачувати људе* који су највеће богатство. Наш *раднички свет* је страшно упропашћен, и ваља учинити све да се сваком раднику осигура добар стан, умерено радно време, здрава радионица, уређени односи са послодавцем. Осим тога, не треба допустити да будућа Уставотворна Скупштина изгуби из вида важно радничко питање, како би створила једну модерну законску заштиту радника у болести и беспослици, а нарочито у несрећним случајевима у раду. У прво време се није бојати беспослице, али постоји опасност да превелика оскудица у производима сахрани читаво једно поколење радничког света. Питање о становништву великих вароши је једно од најважнијих.

Велики део нашег *мушког света* је данас у *туђини*, а знатан број наших сељака и радника тражио је рада у суседним земљама. После рата имаћемо доста непосредне земље коју би могли посетити наши исељеници из Америке и других земаља.

Требаће решити питање *инвалида и болесних*. Њима ваља законом обезбедити лечење и погодан рад.

Будућност наше расе је у опасности! Шта ће бити са оном јадном децом што сада гладују и пропадају по заробљеничким логорима? Шта ће бити са безброј *сирочади*, жртвом из толиких ратова? Како да се помогну *породице без хранитеља?*

Држава треба да се брине о деци без родитеља, а цело наше друштво има да очува и подигне сву децу сиромашних породица. *Дечја смртност* ће бити главна брига наших лекара. Свима *мајкама* треба обезбедити угодан живот и погодне услове за подизање нашег подмлатка.

Ново време је изнело на површину једну велику тежњу: осигурати широким народним масама њихов део материјалних и умних блага савремене образованости.

Наш радник, на селу и у вароши, живео је по све рђаво, нешто из незнања, нешто из неумења. У многим покрајинама наш човек обитава у врло нездравим *становима*, једе врло рђаву *храну* и нема никакве *здравствене услове*. *Туберкулоза* је постала наша народна болест, нарочито за време ратова; *алкохол* је вршио своје штетно дејство на велике масе нашег народа; *заразе* сваке врсте су налазиле у нашим варошима и селима необично повољно земљиште. Отуда има врло много да се учини на пољу *народног здравља*. Све државне и јавне установе почевши од општина па до једног министарства за народно здравље, учитељи и професори, лекари и многи други чиновници и јавни радници, – сви су они позвани да народ упуте на *бољи и рационалнији живот*.

Има једно средство које је дало одличне резултате у поправљању животних услова у свима земљама, – то су *кооперативе*. Кооперативе могу *дати капитале* за подизање станова, узајамним кредитом, у варошима и на селима; оне могу снабдети радника и сељака *јевтиним производима*, ослобођавајући их од ситних препродаваца који поскупљују животне намирнице; оне могу подићи на селима, у приморју, на планинама *лечилишта*, и заводе за провођење распуста. Наша поља, а нарочито манастирска имања могу да постану велика народна *одморишта*.

И сама *држава* и *општине* могу свуда предузети велике послове: снабдевање вароши јавним вртovima, водоводом, чистом и здравом храном, нарочито за децу и болесне; помагање кооператива и других сличних усanova, подизање радничких станова, болница и т. д.

Свима овим питањима могли би се још данас забавити наши медецинари, техничари и студенти друштвене економије.

Велика народна потреба, после здравља јесте *просвета*. Свој деци обезбедиће се потпуно *бесплатна настава*. Од основне школе треба да почне препорођај наше домовине, у телесном, умном и моралном погледу. Зато она мора да пружи све што је потребно за *правилно развијање*: тела и духа, као и свих особина за хигијенски и практичан свакодневни живот. После основне школе ваља децу позвати у *продужне школе* у варошима и на селима. Ту ће деца добити стручна знања из пољопривреде или заната. Школе треба да уче децу братимљењу са целим народом, да дају појам о човечанству и о животу других народа, – једном речи да стварају од њих *развијена друштвена бића*. Читаонице, предавања и позоришта довршаваће племенито дело школе.

Тако одгајени, синови наше земље биће једна *културна средина*, и моћи ће стати у ред других образованих народа. Они ће бити *свесни грађани*, лепа *читалачка и слушалачка публика* са развијеним укусом и смислом за добре и лепе ствари.

IV. Јавни живот и национална образованост.

Моралан полииички живот. Добра и корисна штампа. Развијање књижености и уметности.

Према јавним гласилима, према политичким навикама и према раду званичних и незваничних представника једног народа одређује се његова културна и морална вредност. Зато је прва брига младих Југословена да се јавни живот у њиховој заједничкој домовини уздигне на висину оне храбрости, коју су показали сви Југословени за време ратова. Живот у миру захтеваће другу једну врсту хероизма, а то је: *честит живот у раду за друге и за себе*.

Наш народ је и до сада имао изванредан културан живот: имао је новине и књижевност, бирао је своје представнике за политичка тела и сам учествовао у њима. Али ми знамо да наша млада демократија није била без својих слабости и без мрља политичког неморала. У свима нашим покрајинама јаван рад и наука били су скоро увек одвојени. У таласе јавног живота бацали су се људи млади и неспремни, са врло мало знања и искуства, и најтежи јавни послови падали су у њихове руке. С друге стране, високошколовани људи су се клонили политичког живота и избегавали да се „компромитују“. Од тога је било врло рђавих последица по наш народни развитак. Велика народна богатства и крупна јавна предузећа често су бивала личан посед „политичких вођа“ и њихових помагача. Представници народа нису се препоручивали својим начелима, него својим личним утицајем, ако не снагом свога новца. Многи посебни људи су били запостављани јер се нису хтели везати за овог или оног „човека од положаја“.

Можда је све тако морало бити. Наше покрајине биле су вештачки *одвојене* једна од друге; свуда је било *недовољно јаких људи*; а сам народ *се је давао водити* без великог сопственог учешћа.

Данашња борба за ослобођење је из основа изменила све старе односе. Политичке борбе неће имати више за сврху добијање овог или оног права за једну покрајину, ове или оне повластице за једну општину. Народ из свих области ће давати способне људе за вођење општих јавних послова. Наш народ је постао много искуснији и свеснији, и његова воља ће бивати све изразитија и све чвршћа. Ако има околности које нас ужасавају својом сложеностју и тежином, има других које нам уливају највеће поверење у способност наше земље да живи високим политичким животом.

Млади људи, поштени и способни, рећи ће своју реч и показаће своје дело. Многи међу њима имају ту срећу да се образују и спремају далеко од зађевица паланачког живота, у европским средиштима где је политички живот развијен и сложен. Они ће лако освојити јавно мишљење, својим разумевањем стварних народних потреба, својом спремом да реше тешке задатке будућности и својом личном честитошћу.

Народ ће их разумети и послушати, јер ће њихова искрена вера бити оплођена њиховом младошћу, чистотом и одушевљењем за добро земље. Они ће својим утицајем уздизати наше политичке навике и оспособљавати широке народне масе да саме разумеју своје потребе и да учествују у решавању о својој судбини.

Младе људе не везују ни страначки обзир, ни нечиста прошлост. Њих доноси ново време потпуно независне и спремне да успешно раде на свима областима јавног живота.

*

Штампа је једно велико оруђе широког народног васпитања. Она упознаје најскромнијег радника и сељака са свима појавама у земљи и на страни, и управља њиховим начином мишљења и схватања догађаја. Зато је од неизмерне важности како ће новине бити писане и уређиване. Листови треба да буду велике јавне говорнице, где ће се сусрети различита начела и схватања. У њима ће јавни радници и стручњаци за разна питања истицати и расправљати предлоге за увећање народног благостања.

Да не говоримо о томе каква је била наша велика штампа. Сви се данас ужасавамо начина на који су се пунили ступци свакодневних листова. И у свакоме младом духу се данас оцртава слика једне боље, паметније и поштеније штампе, према примеру енглеских и француских листова. Ми у изгнанству имамо прилике да видимо изврсне обрасце и сјајне примере, како у погледу издавања тако и с обзиром на уреднике и сараднике. Јасно је да код нас треба стварати спремне новинаре, а они се стварају једино и најбоље темељним и озбиљним радом на разним пољима политичког и научног живота. Нема добрих листова и часописа без поштених и способних уредника и без сарадње јаким људи.

Листови су скоро увек служили својим издавачима или новчаним и индустријским предузећима. Ваља тражити начине да се код нас покрену велики листови и да се отворе велике штампарије, који би били независни од заинтересованих утицаја. Једно од најпогоднијих средстава за то били би капитали једне или више кооператива. Само тако ће се моћи појавити на пољу јавног живота сиромашни и поштени људи, који имају шта да кажу. Само кад постане слободна говорница и поприште мисли, штампа ће престати да буде најодвратнија трговина јавне речи.

*

Југословенски народ ће и на пољу књижевности и уметности посведочити да је способан за високу образованост и културан живот. Тек уједињен и стављен у погодне политичке и друштвене прилике, он ће дати своју праву меру у разноврсним облицима уметничке замисли.

Упоредо са осталим националним напорима, наша књижевност и уметност су поклањале велики део своје делатности буђењу народне свести и борби за уједињење. Кад се сутра буде остварило велико дело, чији су гласници били уметници, они ће употребити своје најлепше снаге на једном исто толико великом послу, на стварању заједничког духовног живота југословенског народа. У новој средини, са условима за вишу културу, наша уметност ће моћи испољити своју јаку особеност подижући из разноврсних елемената духовну зграду Југославије. Етничко особине, богата национална прошлост, легенде и мотиви драги нашем народном духу, као и појединости из његовог свакодневног живота, – све ће то бити непресушни извори где ће наша уметност налазити предмете свога стварања. Она ће своје жиле увлачити дубоко у тле народног живота и хранити се свежим и расним соковима.

Југословенска уметност ће сликати наше ново друштво и бити увек израз његових обичаја, тежњи и идеја. Пером, длетом, кичицом, свака ће њена грана приказати на свој начин нашег сељака у његовим узвишеним покретима стварања и оплођавања земље. Тако ће се створити једна нова епопеја, епопеја плодних напора једнога народа, који је своје најбоље снаге трошио у борбама за слободу тога земљишта, предмета његове муке и његове љубави. У разна уметничка дела ући ће: нови елементи нашег савременог живота, сложене појединости из страсти свих друштвених слојева, слике и карактер и из наших великих вароши, читав један свет нових односа и невиђених призора. Наш народни живот ће бити богатији и разноврснији но икад; наша народна уметност ће имати неизмерну чар ако буде ушла у његов дух и оплемењивала његово кретање.

Југословенска уметност ће светској мисли донети своје схватање лепога и своје начине да се оно изрази. Она ће несумњиво ући у испитивање човекових страсти са једном новом дубином. Задахнута широком љубављу и чистим идеализмом нашега народа, она ће рећи топлу и искрену реч о братству народа. Можда ће наше схватање живота и наш појам о херојству дати вечите типове који ће остати јединствени у успомени човечанства. И то ће бити наш удео у стварању идеала Снаге и Лепоте.

Да би унутрашње силе нашег расног инстинкта добиле свој савршени израз, потребно је развијати код нас јаке уметничке творце. А да би њихова дела била схваћена, треба образовати једну културну средину, и тако уздићи чланове нашег народа до поимања свих узвишених вредности. Зато ће држава, друштва, појединци обратити нарочиту пажњу отварању музеја оригиналним творевинама и са копијама највећих дела светске уметности. Већ сад би се могло мислити на њихов састав и распоред. Од великог је значаја по развој наше младе уметности да се што чешће приређују изложбе страних и домаћих радова. Исто тако ваља образовати нарочите изложбе за домаћу и индустријску уметност. У школама се може посветити више времена вежбању у лепим вештинама и упознавању са делима из прошлости. Као средиште уметничког развијања треба мислити на више школе где ће се израђивати и усавршавати млади уметници.

V. Учешће Омладине у препорођају земље

Лично усавршавање појединаца.

Стварање нових људи.

Договоран рад у изгнанству.

Потребно је, ради оних који од нас очекују велика дела и ради нас самих, да још одмах тачно одредимо нашу улогу и да јасно одредимо наш положај према народу и земљи. У томе постоји велики и опасан неспоразум. Неки сматрају да треба само да се исхранимо и да сачувамо животе, док нам други стављају у дужност да донесемо у домовину нов живот и потпуно нове мисли. Нужно је да ми кажемо нашу реч.

Ми имамо ту велику срећу да можемо свршавати своје студије на најбољим школама. Кад узмемо у обзир све околности, а нарочито судбину наших и стање

наше земље, онда цела наша улога у изгнанству стаје у једној јединој речи: учити. То схватање треба јасно истаћи и подвући. Ми радимо сваки дан на својој науци, и тако се спремамо да корисно послужимо нашем народу, да обезбедимо добар живот својим породицама као и нама самима. Ми се не варамо о тежини и сложености послова који нас чекају: знамо да се ни у чему не може успети без велике личне спреме; уверени смо да су солидни људи у првом реду они који добро познају свој занат.

Кад се овако схвати наша улога, лако је закључити какви су наши задаци. Прво нам је дужност да марљиво учимо и обрађујемо своје предмете, да редовно и савесно полагамо испите, и да се бавимо стањем наше науке у теорији и примени. Само на основу обилних знања и на дубоком познавању научних истина, историских и друштвених чињеница може се у животу створити нешто добро и трајно. Данас се све више излази из области речи, и све више вреде стварни разлози и успешна предузећа.

Нашој земљи ће требати много јаких људи. За сваку област народне привреде и јавног живота биће потребни стручњаци. У сва наша изборна тела треба да уђу људи који добро познају питања политичке и социјалне економије и финансиске науке, који су способни да решавају одредбе унутрашње политике и да прате новац спољних односа. А на целој области народног живота биће посла за наше стручњаке који ће учинити излишним позивање странаца.

Ти стручњаци се стварају данас, у изгнанству; ти будући људи су ван земље и далеко од народа, којима треба да служе – То смо ми сви. Ратне године су омеле наше правилно развијање у разним правцима. Отуда су потребни велики лични напори воље и ума да сами надокнадимо све што нам недостаје. Нарочито морамо развијати у нама појам о везама које нас спајају за наш народ и за наше будуће сараднике. Често се опажа у нашој средини тежња да се издвајамо од других и да радимо своје послове не водећи рачуна о напорима других. Постоји опасност да се наша повученост претвори у себичност и да стекнемо уверење да је лично добро највећи идеал.

Многи млади људи се ужасавају политичког живота. Они мисле да су нас „партије довеле дотле“ и да не треба „водити политику“. Због сећања на наше старе партиске трзавице а и услед тешкоћа са којима се сада боре у животу, они су створили себи један одвећ себичан план живота: мислити само на себе, радити за себе, не узимати никаквог учешћа у јавним пословима. Несумњиво је да њима служи на част намера да живе од свога поштеног рада. Али је она с друге стране врло штетна, ако буде лишила наш јавни живот и наше покрете за опште добро њихове корисне делатности. Од највећег је значаја по будућност нашег народа какви ће људи водити јавне послове, ко ће писати у листовима, ко ће заступати нашу народну ствар у земљи и на страни. Било би стидно и нечасно оставити наш народ у времену кад преживљује најтежу кризу преображаја, унутрашњег стапања и чвршћања.

С друге стране, било би непаметно и рђаво позивати наше студенте да се већ сада опредељују политички и да се цепају у странке. Одвећ су велики и тешки задаци који нас све скупа чекају да би се смели одвајати једни од других. Али је баш због тога врло нужно да се сви наши студенти, ма којом науком се бавили, интересују судбином наше земље и будућим животом. Посао треба и може да нас

сједини. Људи се приближују један другоме онако исто као што један покрет изазива други у току стварања. И сама утакмица је један велики пострекач на рад и на штедњу напора.

Зато је потребно радити са потпуним познавањем својих сарадника, свих тешкоћа и свих олакшица. Није време да се растржемо у празним препиркама око тога ко ће почети, кад и како. Ваља радити, одмах, брзо и енергично. Посла има толико да сваки млад човек може бити први, на једној области, у својој стауци. Зато ваља поделити посао. Сваки став овога покушаја за један програм рада може бити предмет озбиљног изучавања једног или више студената, јер је у њему реч о једној установи или о једној грани или врсти народне делатности. Само би ваљало избећи неспоразуме или непотребне напоре, тиме што би сваки обавестио своје другове о предмету који је он изабрао, и што би сам знао шта су предузели остали другови у истом или у другим местима.

Ево како ми замишљамо поделу послова. Сваки студент изабере један или два предмета из своје науке, према својој личној наклоности. Он се посвећује томе предмету више него осталима, тражи и бележи све књиге које су изашле о томе на једном или више језика, води рачуна о чланцима који се појављују у савременим часописима, – једном речи, удубљује оно градиво које се налази у уџбеницима. Ако пак неко неће да улази у дубину саме науке, онда он може узети једну практичну установу из јавног или приватног живота, а која је у вези са његовом струком: медицинари, техничари, правници, агрономи, историчари, и други, – сви могу наћи једно или више питања која су од практичног значаја, а додирују наше потребе. Није потребно наводити примере, а има их на хиљаде.

Како се међусобно обавештавати о раду свакога од нас? Пре свега, свако месно удружење може организовати предавања, на којима ће они другови који желе саопштити резултат свога двомесечног или тромесечног рада имати прилике да говоре, било само пред студентима исте струке, било пред свима својим друговима. Ови састанци нипошто нису наставак гимназиских дружина. Али то је начин да се потстичу воље оних који раде, ако се већ нема намере да они обавештавају и богате оне који их слушају. Такав рад је успешно извођен у Паризу, у току прошле школске године. У осталим местима ће другови радити према својим приликама и могућностима.

Друго средство да се међусобно обавештавамо о подели посла био би један студентски лист. Већ многи други разлози чине неизбежним његово покретање. Данас је то питање неколико недеља, ако не дана. Лист ће издавати Средишни Одбор Југословенских Студената у Француској. Врло је вероватно да ће се у њему потпуно слободно претресати сва питања која се тичу наше будуће делатности и да ће се преко њега извршити организовање нашег удруженог рада у изгнанству. Сви другови који то буду хтели, известиће остале које су предмете изабрали да изучавају. Тако ће се моћи познавати и међусобно помагати сви они који буду предузели исте или сличне послове. Без тога договора нема озбиљнога рада и нема могућности да се изведе сарадња свих воља и уштеда непотребних напора.

У томе послу ће бити великих тешкоћа, и постоји чак опасност да се распемо у рекламу и хвалисање. Али је несумњиво да од тога може бити изврских користи, ако се ствар схвати озбиљно и ако се иде до краја у њеном извођењу.

Ако не будемо умели предузети те покушаје припремања, наши напори ће донети много мање плода, а наша критика старих и рђавих установа неће имати никаквога дејства. Речи вреде мање него дела.

Противно досадашњој навици, говоримо мање о оном што треба да се учини, а више о оном што ћемо сами учинити. Наша критика нека је обавезивање нас самих. Наши предлози нека буду почетци личног делања.

Париз, септембра 1918.
